

ΔΕΥΤΕΡΑ 10 – 06 – 2019

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΑ ΘΕΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ

ΤΗΣ Γ΄ ΤΑΞΗΣ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ ΣΤΑ ΑΡΧΑΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

A1. α.

Λ,Σ,Σ,Λ,Σ

A1. β.

1. ὁ Ἐπιμηθεὺς ἔλαθεν αὐτὸν καταναλώσας τὰς δυνάμεις εἰς τὰ ἄλογα
2. ἔρχεται Προμηθεὺς ἐπισκεψόμενος τὴν νομὴν
3. Απορία οὖν σχόμενος ὁ Προμηθεὺς ἦντινα σωτηρίαν τῷ ἀνθρώπῳ εὖροι
4. Τῷ δὲ Προμηθεῖ εἰς μὲν τὴν ἀκρόπολιν τὴν τοῦ Διὸς οἴκησιν οὐκέτι ἐνεχώρει εἰσελθεῖν
5. καὶ ἐκ τούτου εὐπορία μὲν ἀνθρώπῳ τοῦ βίου γίγνεται

B1. Ο Προμηθέας και ο Επιμηθέας ήταν Τιτάνες, γιοι του Ιαπετού και της Ωκεανίδας Κλυμένης. Ειδικότερα και σε αντίθεση με τον Προμηθέα, ο **Επιμηθέας** είναι αυτός που, όπως δηλώνει και το όνομά του (σύνθετο από τις λέξεις **ἐπι + μῆδος**), σκέφτεται μετά την εκτέλεση μιας ενέργειας και βρίσκεται αντιμέτωπος με τις συνέπειές της. Είναι «ἀμαρτίνοος» ή «ὀψίνοος». Θα μπορούσαμε, λοιπόν, να τον χαρακτηρίσουμε αστόχαστο, απερίσκεπτο, επιπόλαιο, παρορμητικό. Στον μύθο του Πρωταγόρα παρουσιάζεται λόγω απρονοησίας να εξαντλεί όλα τα εφόδια στα ζώα και να αφήνει τον άνθρωπο εντελώς αβοήθητο και ανυπεράσπιστο.

Ειδικότερα, παρατηρούμε ότι οι ιδιότητες μοιράζονται στα ζώα έτσι ώστε μία αδυναμία να αναπληρώνεται από μία ικανότητα, με σκοπό να εξασφαλίζονται με αυτόν τον τρόπο **α) η ύπαρξη και η διαίωνιση του**

κάθε είδους και β) η ισορροπία του οικοσυστήματος μέσα από την εξισορρόπηση των αντίρροπων δυνάμεων που λειτουργούν στο εσωτερικό του.

Όσον αφορά, λοιπόν, τα ζώα η μοιρασιά που έκανε ο Επιμηθέας ήταν σοφή, αφού πέτυχε την αντισταθμιστική και ισόρροπη κατανομή εφοδίων για τη διαίωσιση όλων των ειδών. Ο Επιμηθέας ήταν σε θέση να επινοήσει, όχι όμως και να προνοήσει. Η επινοήση ως πράξη του νου επέτρεψε στον Επιμηθέα να μοιράσει εφόδια και να εξισορροπήσει αντιθέσεις ανάμεσα στα ζωικά είδη.

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι στη φύση ισχύει ο **νόμος της αναπλήρωσης**, σύμφωνα με τον οποίο μια αδυναμία αναπληρώνεται από μια ικανότητα.

Ήδη από την αρχή της (διδασκτικής) ενότητας τονίζεται η κατάσταση φυσικής αδυναμίας στην οποία βρέθηκε ο άνθρωπος λόγω της απρονοησίας του Επιμηθέα, η οποία ήταν αποτέλεσμα της πνευματικής του κατωτερότητας («**ἄτε οὐ πάνυ τι σοφὸς ὢν ὁ Ἐπιμηθεύς**»). Η αιτιολογική μετοχή ὢν ενισχύεται από το μόριο **ἄτε**, προκειμένου να επιβεβαιώσει αντικειμενικά αυτήν την κατωτερότητα. Ενώ, λοιπόν, ο Επιμηθέας είχε δώσει με φροντίδα και σοφία όλα τα απαραίτητα εφόδια στα ζώα, **στο τέλος** της μοιρασιάς διαπίστωσε ότι βρισκόταν **σε αδιέξοδο** («**ἠπόρει ὄ,τι χρῆσαιτο**»), γιατί τα εφόδια εξαντλήθηκαν και ο άνθρωπος έμεινε «**ἀκόσμητος**».

Η συμβολική/μυθική αυτή αποτίμηση του τρόπου, με τον οποίο ο Επιμηθέας μοίρασε τις φυσικές ιδιότητες στους ζωικούς οργανισμούς, αποκαλύπτει σταδιακά την πρωταγόρεια σκέψη. Η επιμηθεϊκή φάση, που αντιστοιχεί στον φυσικό χρόνο του βιολογικού σχηματισμού των ζωικών ειδών, κλείνει με το ανθρώπινο είδος το οποίο εμφανίζεται **τελευταίο** στη σειρά των ζωικών οργανισμών. Ως τελευταίο μένει «**ἀκόσμητον**», που σημαίνει ότι έχει τα λιγότερα φυσικά εφόδια για να επιβιώσει ως είδος στη φύση. Συνεπώς, η φυσική κατάσταση του ανθρώπου κατά το στάδιο σχηματισμού των ειδών μπορεί να αποδοθεί με την έννοια της «**ἀπορίας**», δηλαδή της φυσικής αδυναμίας και συγχρόνως της ανάγκης για εξεύρεση τρόπων και μέσων αντιμετώπισής της (**ἠπόρει ὄ,τι χρῆσαιτο**). Ο άνθρωπος αναγκάζεται να αναζητήσει τον πόρο, τη λύση

του προβλήματος και την υπέρβαση της δυσκολίας. Αξιοσημείωτη η τριπλή επανάληψη της απορίας στο κείμενο: ή πόρει, άποροῦντι, άπορία.

Από την άποψη αυτή ο Πρωταγόρας προβάλλει από την αρχή τη φυσική ένδεια του ανθρώπου, γιατί, από τη στιγμή που ο άνθρωπος δεν διαθέτει φυσικά εφόδια αυτοσυντήρησης του είδους του, η ύπαρξή του εξαρτάται από τον ίδιο και όχι από τη φύση. Επίσης, έτσι θα οδηγηθεί λογικά στο διδακτό της αρετής και στη δικαίωση του ρόλου του ως δάσκαλου της ευβουλίας.

B2.

Τα δώρα του Προμηθέα στο ανθρώπινο γένος ήταν:

α) «έντεχνος σοφία»: το επίθετο «έντεχνος» υποδηλώνει αυτόν που είναι μέσα στα όρια της τέχνης, τον έμπειρο, τον επιδέξιο. Στη φράση «έντεχνος σοφία», η λέξη «σοφία» υποδηλώνει τη σοφία που εμπεριέχει την τέχνη, τη σοφία που συμπορεύεται με την τέχνη, τις τεχνικές γνώσεις. Αρχικά, η έννοια της σοφίας έχει κυρίως να κάνει με τη δεξιότητα και την εμπειρία σε κάποια τέχνη, την αρχιτεκτονική, τη γλυπτική, τη μεταλλουργία, την ιατρική, κ.τ.λ. Ο προσδιορισμός «έντεχνος» επιτρέπει εδώ στον Πρωταγόρα να διευκρινίσει, επομένως, πως αυτού του είδους τη σοφία εννοεί και όχι αυτή που συνδέουμε με τη γνώση των επιστημών και τη φιλοσοφία, δηλαδή τις θεωρητικές γνώσεις.

Ως προς τις καλές τέχνες, η έντεχνη σοφία δεν σχετίζεται με τη σύλληψη της ιδέας ενός καλλιτεχνικού έργου, αλλά με την αναγκαιότητα χρήσης τεχνικών γνώσεων και εργαλείων για τη δημιουργία κάποιων από αυτά (πχ. Αρχιτεκτονική, γλυπτική).

Κατανοούμε, λοιπόν, τον όρο ως **τεχνογνωσία**, η οποία επιτρέπει στον άνθρωπο να προβεί σε επινοήσεις και εφαρμογές σωτήριες για τη ζωή του που προωθούν την εν γένει παρουσία του στον κόσμο. Ειδικότερα, η τεχνογνωσία συνδέεται με τις **τεχνικές δεξιότητες** και την **κατασκευαστική ικανότητα** του ανθρώπου. Αυτό σημαίνει ότι ο άνθρωπος είναι σε θέση να συλλάβει και να οργανώσει τη διαδικασία της

εργασίας, η οποία συμπυκνώνει με τον καλύτερο τρόπο το άλμα του πρώην, απλώς «ζωικού οργανισμού» σε ήδη άνθρωπο που αποδεσμεύεται σταδιακά από τις αλυσίδες της βιολογικής νομοτέλειας και προ-νοεί για τις επόμενες στιγμές της ζωής του. Συνδεδεμένη με τη διαδικασία της εργασίας είναι η **διαδικασία κατασκευής και επινόησης, καλλιέργειας και αγωγής**. Με την κατασκευαστική και επινοητική ικανότητα ο άνθρωπος δίνει υπόσταση στους σχεδιασμούς του και τα ευρήματα του του, κατασκευάζοντας σπίτια, σκεύη, εργαλεία, όπλα, αλλά και προβαίνει σε επινοήσεις συμβολικών συστημάτων όπως η γλώσσα, η γραφή, η αρίθμηση, που διευρύνουν τα όρια της ελευθερίας του σε σχέση με τη βιολογική αιτιότητα. Με την καλλιέργεια (γης, γραμμάτων, τεχνών και καλών τεχνών) και την αγωγή διαμορφώνει σκόπιμα τις προϋποθέσεις για παραγωγή έργων και μέσων και για νέες δημιουργίες μέσα από την αξιοποίηση εργαλείων και γνώσεων τεχνικής.

Όμως, η συνολική διαδικασία γίνεται συγχρόνως και τρόπος αγωγής της φύσης του, τρόπος εξέλιξης και διαμόρφωσής του, καθώς περιέρχεται στη θέση να ελέγξει τα πάθη του, να τιθασεύσει το ένστικτο και να οργανώσει τις άμυνες του εαυτού του στον αγώνα επιβίωσης.

β) «έμπυρος τέχνη»: Η φωτιά, η πρώτη μεγάλη πηγή ενέργειας που έμαθε να μεταχειρίζεται ο άνθρωπος, εύλογα τοποθετείται στη βάση όλων των έως τότε τεχνολογικών κατακτήσεων. Ως πηγή ενέργειας υπήρξε αναγκαία συνθήκη για να οδηγηθεί ο άνθρωπος στα υψηλά τεχνικά επιτεύγματα και να αντισταθμίσει με αυτά τη φυσική αδυναμία του. Η «έμπυρος τέχνη» εκφράζει την εφαρμοσμένη, την κατασκευαστική εκδήλωση της ανθρώπινης δραστηριότητας. Η «έμπυρος τέχνη» είναι η πρακτική εφαρμογή των τεχνικών γνώσεων κυρίως με τη χρήση της φωτιάς, καθώς είναι γνωστό ότι πολλά υλικά, όπως τα μέταλλα, μπορούν να γίνουν αντικείμενο κατεργασίας με τη χρήση της φωτιάς. Ο Πρωταγόρας, λοιπόν, πρέπει να είχε στο μυαλό του αυτό που σήμερα ονομάζουμε τεχνολογία, τηρουμένων των αναλογιών. Εννοούμε, βέβαια, μια τεχνολογία προσαρμοσμένη στα μέσα και τις δυνατότητες της εποχής.

Με την κλοπή της φωτιάς, που συμβολίζει επιπλέον τη δημιουργικότητα, τη ζωτικότητα και τη φαντασία, αφηφώντας τις άλογες και αυθαίρετες αποφάσεις του Δία, ο Προμηθέας εκφράζει και ενισχύει την ορθολογική πίστη ότι ο άνθρωπος μπορεί με τη γνώση και την πράξη να κυριαρχήσει πάνω στη φύση, να την αλλάξει και να καλυτερέψει τη ζωή του.

Η πολιτική τέχνη παρουσιάζεται απρόσιτη. «Τὴν μὲν οὖν περὶ τὸν βίον σοφίαν ... φοβεραὶ ἦσαν»

Τα δώρα του Προμηθέα συνετέλεσαν στο να αποκτήσει ο άνθρωπος «τὴν περὶ τὸν βίον σοφίαν», χρήσιμες δηλαδή γνώσεις, προκειμένου να αντισταθμίσει τις ελλείψεις των εφοδίων που είχαν δοθεί στα υπόλοιπα έμβια όντα. Ο Πρωταγόρας όμως θεωρεί σκόπιμο να αναφέρει στο σημείο αυτό της αφήγησης ότι ο Προμηθέας δεν μπόρεσε να δώσει στους ανθρώπους την πολιτική τέχνη, το υψηλότερο και καλύτερο δώρο, φυλαγμένο από τον ίδιο τον Δία, αλλά με την πράξη κλοπής περιορίστηκε στο δώρο της τεχνολογίας, ευεργετικό βέβαια, αλλά κατώτερο. Γίνεται σαφές ότι η πολιτική τέχνη είναι ανώτερη κατάκτηση, η οποία στον μύθο χαρακτηρίζει την κοινότητα των θεών και όχι των ανθρώπων, και αποτελεί στοιχείο εξουσίας του Δία απέναντι στους άλλους θεούς και τον κόσμο. Η παρουσίασή τους ως δώρων των θεών και όχι ως ανακαλύψεων του ανθρώπου μπορεί να θεωρηθεί και ως ένδειξη σεβασμού προς αυτούς και προσπάθεια αποφυγής ύβρης εκ μέρους των ανθρώπων.

Ιδιαίτερης σημασίας είναι η άποψη που συνάγεται από τον μύθο και αποδίδεται στον Πρωταγόρα ότι στην προϊστορία του ανθρώπινου γένους προηγήθηκε η κατάκτηση τεχνικής πρόσφορης για τον βιοπορισμό του και ακολούθησε η κατάκτηση της πολιτικής τέχνης. Άρα η κατάκτηση της τεχνικής από τον άνθρωπο, που χαρακτηρίζεται σαν τιτανική πράξη κλοπής, συνέβη σε μια πρώιμη φάση, προκοινωνική και δείχνει τις τότε δυνατότητες του ανθρώπινου πνεύματος. Αντίθετα, η πολιτική ήταν ακόμη απρόσιτη σχεδόν στο ανθρώπινο πνεύμα και κατακτήθηκε σε υστερότερη στιγμή της ιστορίας του ανθρώπου και αφού είχαν διαμορφωθεί οι κατάλληλες συνθήκες.

Οι φύλακες του Δία («**Διὸς φυλακαὶ φοβεραὶ ἦσαν**») ἦταν ἡ Βία καὶ τὸ Κράτος, που αναφέρονται τόσο στη Θεογονία του Ησιόδου ὡς καὶ στον Προμηθεΐα Δεσμώτη του Αἰσχύλου. Πρόκειται γιὰ τὰ ὄργανα ἐξουσίας τοῦ Δία. Στον μύθο του Πρωταγόρα συμβολίζουν τὴ δυσκολία καὶ τὶς επίπονες προσπάθειες τοῦ ἀνθρώπινου γένους νὰ ἀποκτήσει τὴν πολιτικὴ τέχνη, τὶς γνώσεις δηλαδὴ γιὰ τὴν οργάνωση κοινωνιῶν καὶ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη πνευματικῆς πολιτισμοῦ. Ἐμμεσα προβάλλει τὴν ἀξία καὶ τὴ σημασία τῆς τέχνης που ὑπόσχεται ὅτι διδάσκει στους νέους τῆς Ἀθήνας.

B3.

Σ,Σ,Λ,Σ,Λ

B4.

ειμαρμένη: μερίδιο

εξιέναι: εισιτήριο

έσχε: σχήμα

κλέπτει: κλεψύδρα

λαθών: λήθη

B5.

Σύμφωνα με τὸν πρωταγόρειο μύθο ἡ μετάβαση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν κατάσταση τῶν βιολογικῶν τοῦ ἐξαρτήσεων στὴν κατάκτηση τῆς αὐτονομίας τοῦ συμβολίζεται με τὸν Προμηθεΐα καὶ τὴν «φιλόανθρωπη» κλοπὴ τῆς φωτιᾶς καὶ τῆς ἐντέχνης σοφίας ἀπὸ τὸ ἐργαστήρι τοῦ Ἡφαίστου καὶ τῆς Ἀθηνᾶς. Ἡ ἐνέργεια αὐτὴ, τῆς κλοπῆς, δὲν κρίνεται ὡς παράβαση ἠθικῆς φύσης ἀλλὰ ὡς ευρηματικὴ πράξη που διορθώνει τὴν ἀπρονοησία τοῦ Ἐπιμηθέα. Ὁ Προμηθεΐας παρουσιάζεται ὡς εὐεργέτης τοῦ ἀνθρώπου καὶ συμβολίζει τὸ πέρασμα ἀπὸ τὴ φάση τοῦ βιολογικοῦ σχηματισμοῦ (ἐπιμηθεϊκὴ φάση) στὴ φάση τοῦ υλικότεχνικοῦ πολιτισμοῦ. Με τὶς τεχνικὲς γνώσεις καὶ τὴν τέχνη τῆς φωτιᾶς ὁ ἄνθρωπος ἐξασφαλίζει τὸ ζῆν, δὲν εἶναι ὅμως ἀκόμη σὲ θέση νὰ

κατακτήσει το εὖ ζῆν. Αυτό επιτυγχάνεται αργότερα, όταν ο Δίας δωρίζει στους ανθρώπους την αἰδῶ και τη δίκη.

Ομοίως και στο απόσπασμα από την ομώνυμη τραγωδία του Αισχύλου, ο Προμηθέας παρουσιάζεται ως ευεργέτης του ανθρώπου, αφού «σκαρφίζεται» τέχνες και τεχνάσματα που θα εξασφαλίσουν στον άνθρωπο το ζῆν. Ανακουφίζει τους ανθρώπους από τις ασθένειες, εφευρίσκοντας την τέχνη της ιατρικής. Παράλληλα, βοηθά τους ανθρώπους να προσεγγίσουν το θείο ερμηνεύοντας τη θεϊκή βούληση μέσω της πολυειδούς μαντικής τέχνης. Με ιδιαίτερη έπαρση επισημαίνει πως βοήθησε τους ανθρώπους να αξιοποιήσουν τους θησαυρούς της γης, αναπτύσσοντας την τέχνη της μεταλλουργίας. Χρησιμοποιώντας α' ενικό πρόσωπο και ερωταπόκριση δεν αφήνει περιθώρια αμφισβήτησης εξαίροντας τη συμβολή του στη δημιουργία του υλικοτεχνικού πολιτισμού του ανθρώπου ως καθοριστική.

Ανακεφαλαιώνοντας, και στα δύο κείμενα παρουσιάζεται ο Προμηθέας ως ευεργέτης και φιλόανθρωπος. Ωστόσο, στον Πρωταγόρα οι ενέργειές του υπαγορεύονται από την ανάγκη να αποκατασταθεί η απρονοησία του Επιμηθέα, ενώ στο δεύτερο κείμενο προβάλλεται αλαζονικά ως ο απόλυτος ευεργέτης του ανθρώπινου γένους.

ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γ1. Μετάφραση αδίδακτου κειμένου

Εγώ, βέβαια, είμαι απλός πολίτης, γνωρίζω όμως ότι (καταρχάς) είναι καλύτερο να διδάσκεται (κανείς) το σωστό σύμφωνα με τον χαρακτήρα του και, κατά δεύτερον, είναι προτιμότερο (να διδάσκεται) απ' όσους γνωρίζουν αληθινά κάτι σωστό, παρά από αυτούς που κατέχουν την τέχνη της εξαπάτησης. Ίσως, λοιπόν, δεν εκφράζομαι με λέξεις όπως οι σοφιστές· ούτε αυτό επιδιώκω.

Γ2. Ο Ξενοφών επικρίνει τους σοφιστές αμφισβητώντας τον τρόπο με τον οποίο διδάσκουν τους νέους. Συγκεκριμένα, τους κατηγορεί πως, ενώ ισχυρίζονται ότι οδηγούν τους νέους στην αρετή, κάνουν ακριβώς το αντίθετο, αφού ποτέ δεν έχει δει κανείς κάποιον που να έγινε ενάρετος με τη διδασκαλία τους («οὔτε γὰρ ἄνδρα που ἐωράκαμεν ὄντιν' οἱ νῦν σοφισταὶ ἀγαθὸν ἐποίησαν»): ούτε έχουν δώσει στη δημοσιότητα συγγράμματα των οποίων η μελέτη να οδηγεί στην αρετή («οὔτε γράμματα παρέχονται ἐξ ὧν χρῆ ἀγαθοὺς γίνεσθαι»). Αντίθετα, έχουν ασχοληθεί με επουσιώδη θέματα που ευχαριστούν τους νέους, χωρίς να τους κάνουν ενάρετους («ἡδοναὶ κεναί, ἀρετὴ δ' οὐκ ἔνι»). Ακόμη, παρατηρεί πως η συναναστροφή των νέων με τους σοφιστές είναι χάσιμο χρόνου, αποτελεί εμπόδιο για την ουσιαστική γνώση και παρέχει κακή εκπαίδευση («διατρίβειν δ' ἄλλως παρέχει τοῖς ἐλπιστασί τι ἐξ αὐτῶν μαθήσεσθαι καὶ ἑτέρων κωλύει χρησίμων καὶ διδάσκει κακά.»). Τέλος, τους μέμφεται πως το ὕφος τους είναι επιτηδευμένο και δεν διατυπώνουν κανένα σημαντικό απόφθεγμα που θα δίδασκε την αρετή στους νέους («Μέμφομαι οὖν αὐτοῖς τὰ μὲν μεγάλα μειζόνως· περὶ δὲ ὧν γράφουσιν, ὅτι τὰ μὲν ῥήματα αὐτοῖς ἐζήτηται, γινῶμαι δὲ ὀρθῶς ἔχουσαι, αἷς ἂν παιδεύοιντο οἱ νεώτεροι ἐπ' ἀρετὴν, οὐδαμοῦ»).

Γ3.α.

ἄνδρα → ἄνδρας

γράμματα → γράμμα

ὄντιν' → οὔστινας

ὧν → οὓ

Γ3.β.

ἐωράκαμεν → ἴδωμεν

ἐποίησαν → ποιήσωσι(ν)

παρέχονται → παράσχωσι(ν)

Γ4.α.

ὀνόματα μὲν γὰρ οὐκ ἂν παιδεύσειε, γνῶμαι δέ, εἰ καλῶς ἔχοιεν.

Υπόθεση: εἰ καλῶς ἔχοιεν (: εἰ +ευκτική)

Απόδοση: οὐκ ἂν παιδεύσειε (: δυνητική ευκτική)

Το εἶδος του υποθετικού λόγου εἶναι: **Απλή σκέψη του λέγοντος**

Προσδοκώμενο: ὀνόματα μὲν γὰρ οὐ παιδεύσει, γνῶμαι δέ, ἂν καλῶς ἔχωσι(ν)

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Στην απόδοση μπορούμε να διατηρήσουμε και τη δυνητική ευκτική (οὐκ ἂν παιδεύσειε)

Γ4.β.

Πολλά αὐτοῖ γεγράφασι(ν)

Επιμέλεια ἀπαντήσεων των θεμάτων:

Γαρατζιώτου Γεωργία

Καπετάνου Χρυσούλα

Κονιδάρης Γρηγόριος

Μαλικούρτη Αθανασία